

Marek Fiałkowski OFMConv

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
jdzskot@kul.pl

INSPIRACJE ENCYKLIKI *LAUDATO SI'* DLA DUSZPASTERSTWA

INSPIRATIONS DRAWN FROM THE *LAUDATO SI'* ENCYCLICAL
FOR PASTORAL CARE

STRESZCZENIE

Encyklika *Laudato si'*. *W trosce o wspólny dom* jest pierwszym tak wysokiej rangi dokumentem Kościoła katolickiego poświęconym problematyce ochrony środowiska. Wpisuje się w ona posoborowe nauczanie Kościoła dotyczące szeroko pojętej kwestii ekologicznej, którą uznaje się za „znak czasu”. Papież Franciszek nie tylko wykorzystuje dorobek swoich poprzedników, ale także wnosi charakterystyczne elementy znamionujące jego pontyfikat. Zagadnienie ochrony środowiska, będące częścią nauczania społecznego Kościoła, jest również ważnym wyzwaniem dla duszpasterskiej działalności Kościoła. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, jakie inspiracje dla współczesnego duszpasterstwa Kościoła przynosi nauczanie encykliki *Laudato si'*. Poszukując odpowiedzi na tak postawiony problem, wybrano i omówio-

SŁOWA KLUCZE

duszpasterstwo;
ekologia; Kościół
wobec ekologii;
encyklika
Laudato si';
szacunek dla
świata stworzeń;
konsumpcjonizm;
nawrócenie
ekologiczne

no cztery inspiracje dla duszpasterstwa. Po pierwsze, teologiczny wymiar środowiska naturalnego, który w rozważaniach o problemach ekologicznych jest często pomijany, a tymczasem dopiero w świetle Objawienia środowisko naturalne ukazuje się w nowych i pełniejszych wymiarach. Po drugie, nawrócenie ekologiczne, które umieszcza kryzys ekologiczny w perspektywie moralnej. Po trzecie, zagrożenia konsumpcjonizmu, który należy traktować jako postawę antyekologiczną, szkodliwą dla człowieka i środowiska naturalnego. Wreszcie, kształtowanie postawy szacunku dla świata, wyrażającą się w przywróceniu należnego miejsca Bogu w życiu człowieka oraz umiarem i pokorą wobec środowiska naturalnego.

ABSTRACT

The *Laudato si'*. *On Care For Our Common Home* encyclical is the first document of such a status in the Catholic Church devoted to the topic of environmental protection. It finds its context within the post-council teaching of the Church concerning the broadly understood ecological issues, which are treated as the sign of the times. Pope Francis not only builds on the heritage of his predecessors, but also shapes the reality through the elements characteristic of this pontificate. The issue of environmental protection, being part of the social teaching of the Church, presents a big challenge for pastoral activity. This article aims at finding an answer to the question about the inspiration drawn by the Church from the *Laudato si'* encyclical. In order to achieve this goal, four inspirations for pastoral care have been selected and dis-

KEYWORDS

pastoral care;
ecology; Church
and ecology;
Laudato si' encyclical;
respect for
the world;
consumerism;
ecological
conversion

cussed: (1) the theological aspect of the natural environment, which is often neglected in ecological analyses, is fully presented in the light of Revelation; (2) the ecological conversion, which sees the ecological crisis from the moral perspective; (3) the threats of consumerism, which should be treated as an anti-ecological approach, harmful for both people and the natural environment; (4) the respectful approach toward the world, expressed through a respect for both God and the natural environment.

Encyklika papieża Franciszka *Laudato si'*. *W trosce o wspólny dom* (24.05.2015 r.)¹ jest pierwszym tak wysokiej rangi dokumentem Kościoła katolickiego poświęconym problematyce ochrony środowiska. Należy jednak podkreślić, że wpisuje się ona w całość nauczania społecznego Kościoła, a podejmowane w niej kwestie ekologiczne trzeba widzieć w szerokim kontekście społecznym i etycznym². Niewątpliwie stanowi ona także ważne wyzwanie dla duszpasterskiej działalności Kościoła, która opiera się z jednej strony na niezmiennych zasadach wypływających z Objawienia, a z drugiej musi żywo reagować na zmiany dokonujące się w świecie, aby w sposób dostosowany do mentalności współczesnych ludzi głosić Ewangelię. Warto zatem zadać sobie pytanie, jakie inspiracje dla współczesnego duszpasterstwa niesie w sobie nauczanie encykliki *Laudato si'*, jakie zagadnienia i działania w kwestii ekologicznej szczególnie preferuje.

Wybrane inspiracje duszpasterskie encykliki *Laudato si'* zostaną zaprezentowane w czterech punktach, które wyznaczają ramy poniższego artykułu. Pierwszy postuluje uwzględ-

¹ Franciszek, Encyklika „*Laudato si'*” [dalej cyt jako: LS].

² Zob. Bremer, „Encyklika «*Laudato si'*»”, 37-54.

nienie wymiaru teologicznego w spojrzeniu na środowisko naturalne. Drugi zachęca wierzących do nawrócenia ekologicznego. Trzeci jest ostrzeżeniem przed rozpowszechnioną dziś postawą konsumpcjonizmu, a ostatni wskazuje na konieczność przyjęcia postawy szacunku dla otaczającego nas świata.

1. TEOLOGICZNE SPOJRZENIE NA ŚWIAT

Ważną inspiracją dla działalności duszpasterskiej Kościoła jest ukazanie kwestii ekologicznej w encyklice *Laudato si'* przede wszystkim w perspektywie teologicznej. Jest to szczególnie widoczne w drugim rozdziale zatytułowanym *Ewangelia stworzenia*, a także w ostatnim rozdziale pt. *Edukacja i duchowość ekologiczna*. Taki akcent stanowi ważną wskazówkę dla wszelkich inicjatyw Kościoła podejmowanych w ramach tak dziś ważnej i rozpowszechnionej problematyki, jaką jest ochrona środowiska³.

Zdaniem Franciszka nie da się zbudować nowej relacji człowieka z naturą bez właściwej antropologii (LS 118), dlatego papież przypomina biblijne nauczanie, że każdy człowiek jest stworzony przez Boga z miłości i uczyniony na Jego obraz i podobieństwo (LS 65). Wskazuje to na jego ogromną godność. Zarówno człowiek, jak i świat całkowicie zależą od Boga Stwórcy zarówno w stawaniu się, byciu, jak i w działaniu. Środowisko naturalne zostało stworzone przez Boga i stanowi Jego dar dla każdego człowieka⁴. Cała natura nie tylko objawia Boga, ale jest także miejscem Jego obecności (LS 88). Człowiekowi Stwórca powierzył ziemię, aby czynił ją sobie poddaną (Rdz 1,28). Nie jest on jednak absolutnym panem i właścicielem przyrody, ale jej użytkownikiem i opiekunem, który winien liczyć się z prawami

³ Zob. Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 24.

⁴ Mariański, *Kościół a współczesne problemy*, 146-147.

przyrody i pamiętać o moralnej odpowiedzialności za środowisko naturalne⁵.

Encyklika *Laudato si'* przypomina że „nie jesteśmy Bogiem. Ziemia istniała wcześniej niż my i została nam dana” (LS 67). Zadanie powierzone człowiekowi jako rządcy świata polega na uznawaniu we wszystkim planu Bożego, na usiłowaniu odkrycia i zrozumienia tego, co Bóg chciał w dziele stworzenia objawić, i co zamierzał dokonać w nim w przyszłości. Tylko Bóg jest prawdziwym Panem przyrody, a człowiek jako jej zarządca powinien troszczyć się, by dzieło Boże nie tylko nie uległo zniszczeniu, ale rozwijało się, osiągając coraz większą doskonałość⁶.

Z punktu widzenia duszpasterstwa warta odnotowania jest myśl, że stworzeń nie można traktować jako dobra, które nie posiada swojego właściciela. Wszystkie byty wszechświata, stworzone przez Boga Ojca, są zjednoczone niewidzialnym więzami i tworzą rodzaj uniwersalnej rodziny, komunii, która domaga się pokornego szacunku (LS 89). Papież Franciszek podkreśla jednak, że nie oznacza to zrównywania wszystkich istot żywych i nie do przyjęcia jest postawa pozbawiania człowieka „tej szczególnej wartości, która pociąga ze sobą równocześnie ogromną odpowiedzialność” (LS 90). Zauważa także, że niektóre nurty ekologiczne obsesyjne odmawiają osobie ludzkiej wszelkiej wyższości w świecie stworzeń (LS 90). Widać to zwłaszcza wtedy, kiedy zrównuje się człowieka z innym stworzeniami, a w niektórych działaniach traktuje nawet gorzej, odmawiając niekiedy osobie ludzkiej należnych jej praw. Ma to miejsce wtedy, gdy podejmuje się walkę o inne gatunki, a towarzyszy temu obojętności na krzywdę i cierpienia ludzi (zob. LS 118).

⁵ Szafranski, *Chrześcijańskie podstawy ekologii*, 31; Synowiec, *Na początku*, 137; Zimoń, „Troska Kościoła”, 111-112; Bołoz, *Kościół i ekologia*, 17-30.

⁶ Grześkowiak, „Teologiczne przesłanki”, 12-17.

Według encykliki *Laudato si'* nie można popierać duchowości, która zapomina o wszechmocnym Bogu i Stwórcy, a oddaje cześć innym potęgom świata lub umieszcza na miejscu Boga człowieka, który bez umiaru wykorzystuje ziemię, czyniąc siebie absolutnym władcą. W ten sposób, zamiast pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, człowiek zajmuje Jego miejsce i prowokuje bunt samej natury (CA 37). Najwłaściwszym sposobem postawienia człowieka na właściwym mu miejscu jest uznanie przez niego Boga jako Ojca i Stworzyciela, który jest jedynym Panem świata (LS 75). Myśl chrześcijańska domaga się podkreślenia wartości człowieka ponad innymi stworzeniami, gdyż stanowi to także podstawę dowartościowania każdej osoby ludzkiej, co umożliwi uzdrowienie relacji międzyludzkich, a tym samym relacji człowieka z przyrodą (LS 119)⁷.

Ukazując wymiar chrystologiczny w podejściu do środowiska naturalnego, papież Franciszek pisze o „spojrzeniu Jezusa” (LS rozdz. 2 p. 7). Chrystus, głosząc, że Bóg jest Ojcem, wzywał swoich naśladowców do rozpoznania ojcowskiej relacji Boga ze wszystkimi stworzeniami, podkreślając ich wartość w oczach Stwórcy (LS 96). Pozostając w kontakcie z przyrodą, zachęcał tym samym do podziwiania piękna i wielkości Bożego dzieła. Nie jawił się jako odseparowany od świata asceta i daleki był od gardzenia ciałem i materią (LS 97-98). Syn Boży doświadczył także trudu pracy fizycznej, mając kontakt z materią, którą kształtował poprzez swoje rzemieślnicze umiejętności (LS 98). Wcielenie Chrystusa jest zatem jakby nowym tytułem godności świata. Przez nie wywyższony został nie tylko człowiek, ale także cały kosmos⁸.

Papież Franciszek uczy, że „los całego stworzenia wpisuje się w misterium Chrystusa”. Druga Osoba Boska weszła w stworzony świat, łącząc z nim swój los aż po tajemnicę

⁷ Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 24.

⁸ Góralczyk, „Kształtowanie postawy”, 68-69; Bartnik, „Sakrament świata”, 7-8.

krzyża (LS 99). Całe stworzenie bierze na swój sposób udział w Odkupieniu. Z racji swej ścisłej łączności z człowiekiem kosmos związany jest także z jego upadkiem i z jego grzesznym stanem. Dzieło zbawienia dokonane przez Jezusa Chrystusa przywraca zachwianą równowagę i porządek we wszechświecie, co św. Paweł wyraża w słowach: „wszystko na nowo zjednoczyć w Chrystusie jako Głowie: to, co w niebiosach, i to, co na ziemi” (Ef 1,10)⁹.

Nowy Testament mówi nam nie tylko o Chrystusie żyjącym na ziemi i Jego bliskiej relacji ze światem, ale ukazuje nam Go jako „zmartwychwstałego i chwalebne go, obecnego i powszechnie panującego nad całym stworzeniem” (LS 100). Ciało przyjęte przez Chrystusa we Wcieleniu zostało w pełni przemienione dopiero w zmartwychwstaniu, gdzie materia uzyskała ostateczną doskonałość. Nie przestając być materia, stała się uczestniczką wiecznej pełni Bożego życia. Dzięki fizycznej solidarności z Ciałem Chrystusa cały wszechświat bierze udział w Jego zwycięstwie i odradza się¹⁰.

Taka perspektywa przenosi nas na koniec czasów, kiedy Syn przekaze Ojcu wszystkie rzeczy, a „Bóg będzie wszystkim we wszystkim” (1 Kor 15,28). Franciszek podkreśla, że u kresu życia spotkamy się twarzą w twarz z nieskończonym pięknem Boga i będziemy mogli w pełni odczytać tajemnicę wszechświata, który z nami będzie uczestniczył w pełni bez końca (LS 243). Wszystko, co dobre w świecie, światłościę przemienione, zostanie zebrane na niebieskiej uczcie i zajmie swoje miejsce (LS 243-244)¹¹.

O perspektywie eschatologicznej, która nadaje całemu stworzeniu nowe znaczenie, czytamy w Konstytucji dogmatycznej o Kościele Soboru Watykańskiego II: „nadejdzie czas odnowienia wszystkiego (Dz 3,21) i [...] wraz z rodzajem ludzkim również świat cały, związany głęboko z człowiekiem

⁹ Fiałkowski, „Ekologia”, 235-236.

¹⁰ Grzeškowiak, „Teologiczne przesłanki”, 20-21.

¹¹ Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 25.

i przez niego zdążający do swego celu, w sposób doskonały odnowi się w Chrystusie (por. Ef 1,10; Kol 1,20; 2 P 3,10-13)” (KK 48). Skoro zatem środowisku naturalnemu przyznana jest jakaś forma trwania wiecznego, jeśli nie staje ono w obliczu nieuchronnego unicestwienia, ma swoją wartość i można je traktować jako zapoczątkowanie lub obraz stanu, jaki czeka je w ostatecznym przeznaczeniu¹².

Z perspektywy duszpasterskiej ważne jest także ukazanie relacji między stworzeniami w perspektywie Trójcy Świętej. Franciszek podkreśla, że Bóg Ojciec jest ostatecznym źródłem wszystkich rzeczy, które obdarza swoją miłością. Syn, który jest Jego odbiciem i poprzez którego wszystko zostało stworzone, złączył się z ziemią, kiedy ukształtował się w łonie Maryi Dziewicy. Z kolei Duch Święty, nieskończona więź miłości, jest obecny w sercu wszechświata, ożywiający i wskazujący nowe drogi oraz kształtujący ludzką aktywność w świecie (LS 238). To wszystko sprawia, iż za św. Janem Pawłem II można powiedzieć, że kiedy człowiek pełen podziwu kontempluje wielkość i piękno wszechświata, wysławia całą Trójcę Świętą¹³.

Interesująca z punktu widzenia duszpasterstwa Kościoła jest także perspektywa mariologiczna, którą można zauważyć w encyklice *Laudato si'*. Maryja, nazwana w encyklice „Królową całego stworzenia”, ukazana jest jako Matka, która troszczyła się o Jezusa, a obecnie troszczy się z miłością, ale i macierzyńskim bólem, o poraniony świat. Żyje Ona wraz z Jezusem całkowicie przemieniona, a wszystkie stworzenia opiewają Jej piękno. W Jej uwielbionym ciele, razem z Chrystusem zmartwychwstałym, część stworzenia osiągnęła pełnię swego piękna (LS 241). Papież Franciszek wspomina także w tym kontekście o całej Świętej Rodzinie, czyli

¹² Grzesica, *Ochrona środowiska naturalnego*, 8; Caldecott, „Kosmologia, eschatologia, ekologia”, 124-126.

¹³ Jan Paweł II, „Słuchanie Słowa i Ducha”, 37; zob. Krawiecka, „Nawrócenie ekologiczne”, 219-221.

również o św. Józefie, od którego Kościół uczy się właściwego podejścia do pracy, która szanuje i chroni powierzony człowiekowi świat (LS 242)¹⁴.

2. NAWRÓCENIE EKOLOGICZNE

Ludzka egzystencja opiera się na trzech podstawowych relacjach: z Bogiem, z drugim człowiekiem i z ziemią. Grzech pierworodny zerwał te relacje oraz zakłócił harmonię między Stwórcą, ludzkością i całym stworzeniem (LS 66). Skutki tego są także widoczne w środowisku naturalnym. Wobec narastającej degradacji ziemi papież Franciszek wzywa ludzi, a przede wszystkim chrześcijan, do nawrócenia ekologicznego. W ten sposób przypomina, że kryzys ekologiczny jest przede wszystkim kryzysem moralnym, który wymaga głębokiej zmiany myślenia i postępowania. Papież zauważa, że niektórzy chrześcijanie nie chcą angażować się w działania na rzecz ochrony stworzenia, a wielu jest obojętnych i biernych, niechętnych do zmiany swoich przyzwyczajzeń (LS 217).

Szczególnego zatem znaczenia dla działalności duszpasterskiej Kościoła nabiera przekonanie, że kryzys ekologiczny jest wezwaniem „do głębokiego wewnętrznego nawrócenia” (LS 217). Wymaga ono przyzywania miłosierdzia Bożego za popełnione przeciwko stworzeniu grzechy, które człowiek nie zawsze potrafi uznać i wyznać. W obliczu egoistycznego i krótkowzrocznego wykorzystywania zasobów ziemi konieczne jest podjęcie konkretnych kroków uświadamiających ciążącej na człowieku odpowiedzialności wobec siebie, innych i Stwórcy (LS 229)¹⁵.

Głębokie i radykalne nawrócenie ekologiczne musi prowadzić do zdrowych relacji ze stworzeniem. Wymaga ono od człowieka swoistego rachunku sumienia i przeanalizowania

¹⁴ Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 26.

¹⁵ Franciszek, „Bądźmy miłosierni”, 21.

swojego życia, aby poznać, w jaki sposób szkodzi Bożemu stworzeniu swoimi działaniami lub biernością (LS 218). Ekologiczna encyklika *Laudato si'* zwraca uwagę, że takie nawrócenie, jeśli ma przynieść pozytywne zmiany, musi być nawróceniem wspólnotowym, które połączy siły wielu ludzi¹⁶.

Według papieża Franciszka pierwszym krokiem w procesie takiego nawrócenia jest rachunek sumienia. Pozwala on uświadomić sobie, że świat jest darem otrzymanym od miłującego nas Boga Ojca, co rodzi wdzięczność, ale i gotowość wyrzeczenia się niewłaściwych postaw wobec Boga i innych stworzeń, z którymi Bóg nas zjednoczył (LS 220). Chodzi w nim także o rozliczenie się z grzechów człowieka wobec Stwórcy, Jego stworzenia oraz ubogich i przyszłych pokoleń¹⁷.

Z punktu widzenia duszpasterskiego jest to postulat, aby każdy katolik włączył do swego rachunku sumienia sprawę stosunku do środowiska naturalnego, uświadamiając sobie, że przez zaniedbanie w tej dziedzinie może spowodować na swych bliźnich ogrom szkód i cierpień. W tym celu można wykorzystać już istniejące rachunki sumienia uwzględniające stosunek człowieka do środowiska naturalnego¹⁸.

Rachunek sumienia otwiera człowieka na autentyczny smutek i skruchę z powodu popełnionych grzechów przeciwko Stwórcy i stworzeniu, a także dysponuje do podjęcia odpowiednich kroków do naprawienia skutków niewłaściwego działania oraz zmiany stylu życia. Papież Franciszek w swoim *Orędziu na Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Stworzenia* wskazuje konieczność wyznania grzechów przeciwko Stwórcy,

¹⁶ Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 28-29.

¹⁷ Franciszek, „Bądźmy miłosierni”, 22; zob. Tatar, „Ontyczna duchowość stworzenia”, 75-81.

¹⁸ Zob. „Ekologiczny rachunek sumienia”, 145-146; „Ekologiczny rachunek sumienia. Opr. Grupa Ekologiczna”, 3; Szafranski, *Chrześcijańskie podstawy ekologii* 157-159; „Ekologiczny rachunek sumienia”, 466-468; Czartoszewski, „Ekologiczne rachunki sumienia”, 243-251; „Rachunek sumienia nie tylko dla ekologów”.

człowiekowi i całemu stworzeniu w konfesjonale, gdzie miłosierna łaska Boga, którą otrzymujemy w sakramencie pokuty i pojednania, daje nam siłę do prawdziwego nawrócenia¹⁹.

Wezwaniu do nawrócenia ekologicznego, które wybrzmiewa w encyklice *Laudato si'*, towarzyszy chrześcijańska nadzieja. Wynika ona z kerygmatu o zbawieniu, który pozwala wierzyć, że człowiek, który może bardzo siebie poniżyć, może także stawić czoła trudnościom i dokonać radykalnego zwrotu ku dobru, nawracając się i odcinając od narzuconych mu warunkowań psychicznych i społecznych. Jest zdolny uczciwie spojrzeć na siebie, ujawniając swoją odrazę do zła i podjąć nowe drogi ku prawdziwej wolności (LS 205)²⁰.

3. ZAGROŻENIA KONSUMPCJONIZMU

Papież Franciszek zauważa, że obserwowany dziś obsesyjny konsumpcjonizm jest subiektywnym odzwierciedleniem paradygmatu technokratycznego, który sprawia, że ludzie uważają się za wolnych, dopóki zachowują rzekomą wolność konsumowania (LS 203). Pustka wypełniająca ludzkie serce sprawia, że człowiek potrzebuje kolejnych rzeczy, które mógłby kupić, posiadać i konsumować (LS 204). Nietrudno wówczas ulec pokusie czynienia z dóbr materialnych i konsumpcji najważniejszej wartości. Taka postawa rodzi zagrożenie dla środowiska naturalnego, a tym samym dla samego człowieka²¹.

Postawa konsumpcyjna sprawia, że człowiek koncentruje się wyłącznie na „mieć”, a jego głównym celem życiowym staje się ciągle i przesadne pragnienie posiadania i pomnażania lub zastępowania rzeczy materialnych oraz podnoszenie standardu życia. Miarą jego życiowego sukcesu jest sukces

¹⁹ Franciszek, „Bądźmy miłosierni”, 22.

²⁰ Skrzypczak, „Człowiek i świat”, 20.

²¹ Fiałkowski, „Postawa człowieka”, 140.

materialny, a ideałem życiowym dobrobyt za wszelką cenę. Postawa konsumpcyjna prowadzi do hedonistycznej interpretacji egzystencji człowieka, rodząc indywidualizm, materializm, poczucie tymczasowości, niepewności jutra, zachłanność i niesprawiedliwość prowokujące przemoc, izolację, egoizm oraz lekceważenie innych, zwłaszcza tych, którzy nie potrafią osiągać sukcesów w pomnażaniu dóbr materialnych (zob. LS 204)²².

Postawa konsumpcyjna prowadzi często do rezygnacji z trudu poszukiwania wartości duchowo-religijnych i życia zgodnego z nimi. Zafascynowanie rzeczami materialnymi powoduje, „że wartość osoby oraz relacji międzyludzkich rozumie się i przeżywa nie według logiki daru i bezinteresowności, lecz według egoistycznej logiki posiadania, a także instrumentalnego stosunku do drugiego człowieka” (PDV 8). Odrzuca się także wszystko, co wiąże się z ofiarą, wyrzeczeniem, a ideał ubóstwa staje się w dzisiejszym świecie wartością zdecydowanie niepopularną. Obok tego postawa konsumpcyjna wypiera z człowieka zdolność do kontemplacji i podziwu wobec piękna stworzonego świata²³.

Papież Franciszek zauważa, że postawa konsumpcyjna jest propagowana przez środki przekazu, które odgrywają ważną rolę w procesie kształtowania postawy człowieka względem środowiska naturalnego (LS 215). Niepokojącym zjawiskiem jest rozbudzanie przez specjalistów od reklamy – którymi kieruje chęć zysku – sztucznych potrzeb i tworzenie negatywnych wzorców konsumpcji²⁴. Tworzony w ten sposób system psychologicznego i społecznego nacisku na konsumenta

²² II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji*, 18; Fiałkowski, „Postawa człowieka”, 141-142.

²³ II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Posługa charytatywna Kościoła*, 223; II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu*, 11; zob. Mariański, *Mieć czy być?*, 52-64.

²⁴ II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu*, 107, 111 nr 42; Mariański, „Struktury grzechu”, 81-87.

stwarza potrzebę konsumpcji niemającą wiele wspólnego z istotnymi potrzebami materialnymi i kulturalnymi człowieka. To właśnie za sprawą wszechobecnej reklamy artykuły niepotrzebne do życia wydają się niezbędne, wypierając stare, zdatne jeszcze do użycia (SRS 28).

Zdaniem papieża Franciszka współczesny człowiek przyzwyczał się do stylu życia zrodzonego z błędnie rozumianej kultury dobrobytu oraz nieuporządkowanego pragnienia konsumowania ponad rzeczywiste potrzeby (LS 123). Taką postawę wzmacnia lansowany dziś system, który narzucił ludziom logikę zysku za wszelką cenę, nie bacząc na wykluczenie społeczne i dewastacje natury²⁵. Postawę konsumpcyjną, w świetle encykliki *Laudato si'*, należy uznać za antyekologiczną, gdyż nie służy dobru człowieka i jego środowisku, oraz zdecydowanie odrzucić. Konieczne jest natomiast kształtowanie postawy proekologicznej opartej na szacunku dla dzieła stworzenia oraz dla każdego człowieka: żyjącego zarówno dziś, jak i przyszłości.

4. KSZTAŁTOWANIE POSTAWY SZACUNKU DLA ŚWIATA

Ważną wskazówką dla duszpasterstwa jest apel papieża Franciszka, aby rachunek sumienia, skrucha i wyznanie grzechów przeciwko stworzeniu prowadziły do mocnego postanowienia, zmiany stylu swojego życia. Musi to zostać przełożone na konkretne postawy i zachowania okazujące więź szacunku dla stworzenia²⁶.

Prawdziwe nawrócenie pozwala kształtować postawy wdzięczności i bezinteresowności, które opierają się na przekonaniu, że świat jest darem otrzymanym z miłości Boga. Rodzi to gotowość do wyrzeczenia oraz wielkodusznych działań na rzecz drugiego człowieka i otaczającego nas świata przyrody

²⁵ Zob. Hring, *Frei in Christus*, 209-213.

²⁶ Franciszek, „Bądźmy miłosierni”, 22.

(LS 220). Wyrzeczenie przeżywane świadomie i w wolności wyzwala człowieka, pozwala mu docenić każdą osobę i każdą rzecz oraz uczy cieszyć się z najprostszych rzeczy. Ułatwia to ograniczenie potrzeb, lecz niepokój i zbytnią troskę, a ponadto pozwala odkryć radość w spotkaniu z innym ludźmi, otwiera oczy na piękno przyrody, uwrażliwia na muzykę i sztukę (LS 220, 227). Wyrzeczenie i umiar budzą w człowieku głód wyższych wartości niż te, które są w zasięgu ludzkiej dłoni czy oka. Człowiek uczy się zamieniać obsesje na tle konsumpcyjnym na bogactwa duchowe i odnajduje radość dawania i dzielenia się, która z kolei daje poczucie wartości i sensu jego działaniu i całemu jego życiu (zob. LS 222)²⁷.

Zdaniem papieża Franciszka wzorem zdrowych relacji ze stworzeniem, do którego ma prowadzić nawrócenie ekologiczne, jest św. Franciszek z Asyżu. Papież nazywa go „wzorem troski o to, co słabe, oraz patronem ekologii integralnej, przeżywanej z radością i autentycznością” (LS 10). Święty z Asyżu ukazał szczególną wrażliwość na Boże stworzenia, ale także na najuboższych i opuszczonych. Jako mistyk i pielgrzym żył z prostotą i w harmonii z Bogiem, z innymi ludźmi, naturą i samym sobą. Jego przykład ukazuje nam „do jakiego stopnia nierozzerwalności są połączone troska o naturę, sprawiedliwość wobec biednych, zaangażowanie społeczne i pokój wewnętrzny” (LS 10).

Postawa św. Franciszka wobec środowiska naturalnego jest zrozumiała tylko w świetle pokory. Cnota ta nie pozwalała mu zajmować bezwzględного, wyzyskującego stanowiska wobec świata przyrody, ale nakazywała mu dostrzegać jego dobroć i skłaniała go do kontemplacji piękna i wspaniałości dzieła Boga²⁸. Według encykliki *Laudato si'* wstrzemięźliwość i pokora nie się dziś cenione. Tymczasem osłabienie ich prak-

²⁷ Orszulak, „Ochrona środowiska naturalnego”, 310; Fiałkowski, „Człowiek opiekunem stworzenia”, 29.

²⁸ Fiałkowski, „Stosunek Kościoła do świata”, 285-286.

tykowania prowadzi do wielu zaburzeń równowagi, w tym także równowagi ekologicznej. Nie jest łatwo rozwijać zdrową pokorę i radosną wstrzeźliwość, jeśli człowiek uważa się za samowystarczalnego i wyklucza Boga z życia. Wtedy nie-trudno o umieszczeniu w Jego miejscu własnego ego i określaniu, co jest dobre, a co złe (LS 224). Taka postawa czynienia z siebie ostatecznej instancji, gdzie wszystko do nas należy, zagraża nam samym i całemu stworzeniu (zob. LS 6). Jest ona zatem wezwaniem do głębokiego nawrócenia naszego serca²⁹.

Papież Franciszek zachęca, aby troska o środowisko naturalne wyrażała się w konkretnych działaniach. Innego rodzaju działania mogą podjąć osoby, które z racji wykształcenia, wykonywanego zawodu lub pozycji mają bezpośredni wpływ na kształtowanie działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Jednak każdy człowiek może w swoim codziennym życiu podjąć drobne działania na rzecz ochrony środowiska, co określane jest mianem „małej ekologii”. Wyraża się ona w osobistym stosunku do przyrody otaczającej człowieka w jego miejscu zamieszkania, pracy lub wypoczynku. Każdy człowiek w ramach swoich możliwości powinien tak działać, aby przynajmniej nie pogłębiać kryzysu ekologicznego. Można wymienić wiele prozaicznych czynności, które wpływają na stan środowiska naturalnego. Począwszy od poszanowania zieleni, poprzez sposób eksploatacji pojazdów, zachowania się w miejscach wypoczynku i rekreacji do roztropnego gospodarowania wodą i żywnością, energią elektryczną, oszczędzanie papieru i tworzyw sztucznych, wywozu i segregowania odpadów (zob. LS 211)³⁰.

Działania każdego człowieka na rzecz ochrony środowiska naturalnego w ramach „małej ekologii” nie rozwiążą wprawdzie wszystkich problemów kryzysu ekologicznego, ale wytwarzają właściwą atmosferę i nastawienie, które umożliwią

²⁹ Fiałkowski „Człowiek opiekunem stworzenia”, 29-30.

³⁰ Franciszek. „Bądźmy miłosierni”, 22; Fiałkowski. „Stosunek Kościoła do świata”, 288.

wprowadzanie często trudnych, ale koniecznych rozwiązań proekologicznych (zob. LS 212). Taki rodzaj działalności na rzecz ochrony środowiska naturalnego może być skutecznie wykorzystany w pracy duszpasterskiej Kościoła, która winna nie tylko budzić świadomość ekologiczną, ale także wskazywać konkretne możliwości działania w tej dziedzinie.

5. PODSUMOWANIE

Encyklika *Laudato si'* wpisuje się w posoborowe nauczanie Kościoła dotyczące szeroko pojętej kwestii ekologicznej, którą uznaje się za „znak czasu” (por. RH 15, SRS 26). Jednak obecny papież nie tylko wykorzystuje dorobek swoich poprzedników, ale także wnosi charakterystyczne elementy znamionujące jego pontyfikat. Szczególnie ważne inspiracje dla działalności duszpasterskiej Kościoła współczesnego wydają się płynąć z wyakcentowania teologicznego wymiaru troski o środowisko naturalne. Jest to istotne nie tylko ze względu na fakt, że w rozważaniach o problemach ekologicznych jest to element często pomijany, ale także dlatego, że dopiero w świetle Objawienia środowisko naturalne ukazuje się w nowych i pełniejszych wymiarach.

Kolejną, przydatną w duszpasterstwie inspiracją jest wezwanie do globalnego nawrócenia ekologicznego (zob. LS 5, 216-221). Autor encykliki *Laudato si'*, nawiązując do nauczania Jana Pawła II, sytuuje kryzys ekologiczny w perspektywie moralnej, właściwej dla optyki Kościoła. Jest to zatem wezwanie do nawrócenia człowieka, który, lekceważąc Boże przykazania, zakłóca relacje ze Stwórcą, z drugim człowiekiem, z naturą i samym sobą. Powrót do Boga, przestrzeganie Jego praw, przywrócenie właściwej hierarchii wartości to pewna droga do budowania prawidłowych relacji między człowiekiem a światem stworzeń.

Wskazanie na zgubne i antyekologiczne skutki konsumpcjonizmu oraz ukazanie postawy szacunku, pokory

i wstrzemięźliwości jako właściwej postawy wobec stworzenia stanowi ważną wskazówkę dla duszpasterstwa Kościoła w obecnym czasie. Tematyka ta wybrzmiewa w wypowiedziach poprzedników papieża Franciszka, jednak zwłaszcza w jego nauczaniu wydaje się jednym z wiodących motywów charakteryzujących obecny pontyfikat. Obsesyjny konsumpcjonizm uderza nie tylko w świat stworzeń, ale ostatecznie obraca się przeciwko człowiekowi, przynosząc spustoszenie nie tylko w środowisku naturalnym, ale i we wnętrzu człowieka, co nierzadko rodzi postawy lekceważenia drugich, zwłaszcza słabszych i ubogich, a także przyszłych pokoleń. Lekarstwo na taką postawę papież Franciszek widzi w przywróceniu należnego miejsca Boga w życiu człowieka, co zawojuje właściwym stosunkiem do innych ludzi oraz szacunkiem, umiarem i pokorą wobec świata stworzeń, który Bóg powierzył człowiekowi, aby mądrze i odpowiedzialnie nim zarządzał.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz., „Sakrament świata”, *Więź* 191/11 (1976) 6-10.
- Bołoz W., *Kościół i ekologia. W obronie człowieka i środowiska naturalnego* (Kraków: Homo Dei 2010).
- Bremer J., „Encyklika «Laudato si'» – ekologia integralna podstawowym elementem katolickiej nauki społecznej”, *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki „Laudato si'”* (red. J. Poznański – S. Jaromi) (Kraków: WAM 2016) 37-54.
- Caldecott S., „Kosmologia, eschatologia, ekologia”, *Communio* 13/2 (1993) 119-132.
- Czartoszewski W., „Ekologiczne rachunki sumienia”, *Ochrona środowiska w filozofii i teologii* (red. J.M. Dołęga – J.W. Czartoszewski) (Warszawa: ATK 1999) 243-251.
- „Ekologiczny rachunek sumienia”, *Rycerz Niepokalanej* 32/5 (1987) 145-146.

- „Ekologiczny rachunek sumienia. Opr. Grupa Ekologiczna przy Duszpasterstwie Akademickim św. Anny w Krakowie”, *List* 9/5 (1992) 3.
- „Ekologiczny rachunek sumienia”, *Nabożeństwa pokutne* (red. E. Piotrowski) (Sandomierz: Wyd. i Drukarnia Diecezji *Sandomierskiej* 1997) I, 466-468.
- Fiałkowski M., „Człowiek opiekunem stworzenia. Refleksje na encykliką ekologiczną papieża Franciszka «Laudato si'»». W trosce o wspólny dom”, *Homo Dei* 85/2 (2016) 21-30.
- Fiałkowski M., „Ekologia”, *Leksykon teologii pastoralnej* (red. R. Kamiński – W. Przygoda – M. Fiałkowski) (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 2006) 235-237.
- Fiałkowski M., „Postawa człowieka wobec środowiska naturalnego”, *Studia Podlaskie* 12/2 (1997) 139-149.
- Fiałkowski M., „Stosunek Kościoła do świata”, *Teologia pastoralna. Teologia pastoralna fundamentalna* (red. R. Kamiński) (Lublin: Atła 2 2000) I, 249-292.
- Franciszek, „Bądźmy miłosierni wobec naszego wspólnego domu. Orędzie papieża Franciszka na Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Środowiska”, *Wiadomości KAI* 37 (2016) 21-23.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si'”. W trosce o wspólny dom* (Kraków: Wydawnictwo M 2015).
- Góralczyk P., „Kształtowanie postawy odpowiedzialności ekologicznej”, *Communio* 12/6 (1992) 63-74.
- Grzesica J., *Ochrona środowiska naturalnego człowieka* (Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993).
- Grześkowiak J., „Teologiczne przesłanki odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 27/6 (1980) 12-17.
- Hring B., *Frei in Christus. Moralthologie fr die Praxis des christlichen Lebens. Die Verantwortung des Menschen für das Leben* (Freiburg – Basel – Wien: Herder 1981).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* (1992) (=PDV)
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus Annus* (1991) (=CA)

- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (1979) (=RH)
- Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis* (1987) (=SRS)
- Jan Paweł II, „Słuchanie Słowa i Ducha w objawieniu kosmicznym”, *L'Osservatore Romano* 1 (2001) 36-37.
- Krawiecka E., „Nawrócenie ekologiczne – w stronę dialogu i humanizmu komunikacyjnego”, *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki „Laudato si”* (red. J. Poznański – S. Jaromi) (Kraków: WAM 2016) 215-225.
- Mariański J., „Struktury grzechu” w ocenie społecznego nauczania Kościoła (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 1998).
- Mariański J., *Kościół a współczesne problemy społeczno-moralne. Kwestie wybrane* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1992).
- Mariański J., *Mieć czy być?* (Kraków: UNUM 1997).
- Orszulak F., „Ochrona środowiska naturalnego problemem etycznym współczesnej ludzkości”, *Homo Dei* 50/4 (1981) 310.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999)* (Warszawa – Poznań: Pallottinum 2001).
- „Rachunek sumienia nie tylko dla ekologów”, <http://www.swiecostworzenia.pl/czytelnia/14-liturgia/55-rachunek-sumienia-nie-tylko-dla-ekologow> [dostęp 27.10.2016].
- Skrzypczak R., „Człowiek i świat pod czułym spojrzeniem Boga. Teologiczna lektura encykliki papieża Franciszka «Laudato si'»”, *Homo Dei* 85/2 (2016) 11-20.
- Synowiec J., *Na początku. Wybrane zagadnienia Pięcioksięgu* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1987).
- Szafranski L.A., *Chrześcijańskie podstawy ekologii* (Lublin: Zakład Ekologii Człowieka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1993).
- Tatar M., „Ontyczna duchowość stworzenia w perspektywie «Laudato si'»”, Świat jako wspólny dom. Wokół koncepcji ekologii integralnej w encyklice «Laudato si'» (red. A. Wysocki) (Warszawa Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2016) 61-82.
- Zimoń D., „Troska Kościoła o przyszłość Śląska. List pasterski na uroczystość św. Franciszka”, *Chrześcijanin w świecie* 18/10 (1986) 109-113.

MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv, doktor habilitowany teologii,
profesor KUL, kierownik Katedry Teologii Pastoralnej w Instytucie
Teologii Pastoralnej i Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego Jana Pawła II.